

VELJKO PETROVIĆ MAGYAR NYELVŰ LEVELEIBŐL

MAJTENYI MIHÁLY

Az elbeszélő irodalomban legyenek egyé-
nek, természeti erők és társadalmak ára-
mai, s ne művészetten kívüli okoskodá-
sok, plakátszerű illusztrációk. (1951)

Irodalmi levelezés, levélváltás irodalmi ügyben... azt hiszem, egyre ritkább jelenség ma. A telefon és távíró idejében a gyors közlekedési eszközök óráiban egyre kevesebb az ilyesmi: az emberek személyesen találkoznak, telefonálnak, konferenciáznak... Veljko Petrović azonban — szinte magam előtt látom, ahogy íróasztalánál nekiül a levélpapírnak, a levélírásnak — rejtélyes mosolyával az arcán... „megadta a módját” ennek is. Nem tudom, készül-e valaki szerteszét a világba írt levelei összegyűjtésére (érdekes irodalomtörténeti anyag lehetne ez!), én magam abban a szerencsében részesültem, hogy jó egypár levelet írt hozzám, s megőriztem ezeket a leveleket a nagy író iránti tiszteletből, de megőriztem őket azért is, mert a szerb irodalom nagy elbeszélője és a legszebb szerb hazafias versek írója... jórészt magyarul írta hozzám ezeket a leveleket. Néhány ezek közül inkább személyes természetű, de van közöttük olyan is, amely élénk fényt vet magára az alkotóra, az íróra, esztétikai felfogására, metier-beli valomás is van köztük; van aztán egy rádióadás ebben a levelezésben, s végül — függelékként — néhány személyes találkozásunk felidézése. A leveleket kevés simítással és kihagyással közlöm, a simítás inkább stilisztikai, bár az író, ha lendületbe jött — különösen esztétikai kérdések fejtegetésénél —, meglepő magyar szókinccsel és szóképekkel árasztott el, és ámulva olvastam sokszor ezekből a levelekből eleméntárisan előtörő közlésvágyát és kerek mondatait: mintha világeletemben magyarul írt volna... holott ezt a nyelvet fiatalkorában tanulta, és az utóbbi évtizedekben (úgy tudom) keveset használta csak. Csodálatos lelkének izzásában sokszor úgy keltek ki belőle a szavak, mintha az a régi tűz égne benne. Szálfás hosszú betűi erőteljesek: udvariasak, de valahogy megfellebbezhetetlenül egyéniek. De kezdjük talán legelől ennek a különös levelezésnek ismertetését.

1950-ben értesültem arról, hogy Veljko Petrović Mikszáthot kíván fordítani... vagy írni akar Mikszáthról és műveit keresi; a hír nem volt elég világos, személy szerint nem is nekem szólt, vajdasági magyar írókkal keresett valami érintkezést ebben az ügyben, s elküldtem neki Mikszáth Kálmán *Szent Péter esernyője* című regényét. Erre érkezett a következő, szerb nyelvű válasz:

Štovani družu Majtenji!

Danas sam primio Miksatovo „Szent Péter esernyője”. Na pošiljci „šalje” ozn. Ništa ne razumem t.j. razumem tako: čuli ste od Leskovca da želim od Miksata nešto za prevod, ako ide kao „Tót atyafiak”, „A jó palócok” taj isti „kişobnan” i tako pa ste mi drugarski poslužili. Mnogo hvala. Čitaću za svoj čef, jer čini se, neće odgovarati za prevod. Šteta. Čim pročitam, vratiću Vam knjigu zahvalno. Mnogo pozdrava od

V. Petrovića

Umetnički Muzej Beograd
Musée des beaux arts
Belgrade

Mihály Majtényi književnjik
Novi Sad, Jovana Gjorgjevića 2.

A belgrádi postabályeg kelte: 1950. május 13., a Novi Sad-i posta pecsétje 1950. május 14.

Belgrád, 1950. V. 12.

Tisztelt Majtényi íróárs!

Ma megkaptam Mikszáth „Szent Péter esernyőjét” a küldeményen a feladó jelzésével. Semmit sem értek a dologból, illetve következtetem: Leskovactól hallotta nyilván, hogy fordítani szeretnék valamit Mikszáthtól, esetleg a „Tót atyafiak” vagy a „Jó palócok” című kötetből vagy az említett „Esernyőből” és szíves volt elküldeni (az utóbbi kötetet. Hálás köszönet. Elovasom a saját szórakozásomra, mert úgy tűnik, hogy nekem nem felel meg fordításra. Kár. Amint elolvastam a könyvet, hálásan visszaküldöm. Sok üdvözlöt

Veljko Petrovićtól.

Ahogy tisztában voltam vele, hogy V. Petrović mit akar és mit keres, elküldtem hozzá még két Mikszáth-kötetet. Erre érkezett a következő magyar nyelvű válaszlevél, amely 1951. május 11-én kelt:

11. V. 1951.

Tisztelt Majtényi íróárs!

Még hosszú betegségem ideje alatt is epesztett a gondolat, hogy adósa vagyok: Mikszáth Szent Péter esernyőjével és egy köszönő levéllel. Bocsánat. Meg azért is, hogy a legutóbbi közgyűlésen (a szerbiai íróegylet közgyűléséről van szó, M. M. megjegyzése) — aztán megint ágyamra dőltem — nem ismertem fel. ——— Tehát nagy késéssel nagy köszönet, habár nem használtam fel a könyvet, manapság lefordíthatatlan (azaz mehezen érhető lenne a Szent Péter esernyője a mai jugoszlávoknak. Sokat kellene magyarázni Hungáriáról, a gentrykről, vármegyei idillekről. Engem szórakoztatott a könyv, ez a sírva vigadó palóckodás.

Hanem nem adom fel a gondolatot: lefordítani valamit Ötöle (Mikszáthtól). Majd felenged jövőre ez a fene papírkrisis s a Jez szívesen prezentálna egy Mikszáth féle anthológiát. Vannak, vannak neki is olyan allmenschlich (általános emberi) elbeszélései, mint Móricz „Hét krajcár”-ja, hamarjában nem emlékszem pontosan még néhány ilyen példára. Segítsen ebben, megéri Mikszáth, habár a gonosz Tiszák leibhuszárja volt. Nekem csak három köbete maradt meg (háromszor volt préda az én könyvtáram, sok ez egy íróember életében!) ezekben csak egy A kaszát vásárló parasztról szóló, közvetlenebb... és fordítható.

Hogy jogosult sértődését megnyihítem — legalább remélem — itt küldöm egy könyvem. Hírlapírók állították össze s „megadták a formáját is”. Én nem így csinálnám, de hát...

Még egyszer köszönve szíves előzékenységét, üdvözlő földijét

V. Petrović.

(A belgrádi múzeum borítékja
Címzés: Mihalj Majtényi književnik
Novi Sad Matice Srpska Biblioteka)

A postás átcímezte a Magyar Szó szerkesztőségébe.

S én kutattam, kerestem újabb Mikszáth-kötetek után, el is küldtem őket. S elküldtem egy elbeszéléskötetemet is cserébe az általa küldött saját kötetéért és egy kicsit... írói bemutatkozásnak. Újabb levele (a boríték szerint) 1951. június 2-án kelt, megszólítás nélkül, in medias res úgy kezd:

Annyira tele volnék a régi „magyar világ” zamatjával (most magyarul olvasok) hogy legszívesebben öcsémuramnak vagy Jóizú Regélőtársamnak szólítanám.

Hát megkaptam a könyvét (Forró föld) meg a két Mikszáth-kötetet. Köszönet az olvasás élvezetéért, de még inkább a kötéppótlású magyar megismeréséért. Gratulálok hamisítatlan költői tisztaszívűségéhez: jó fiúnak és talpig férfinak kell lenni ahhoz, hogy az íróember a mai saját írásait a „fene” Mikszáthéval együtt küldje, még hozzá egy ilyen vén, kényes íróolvasónak. Szóval: megállta a helyét.

Őn természetesen valami megjegyzésfélé, ha nem is épp kritikát vár tőlem (Mert egyikünk sem tűrné az üres bokázást). Én ezúttal — talán még lesz alkalmam beszélni ezekről a kérdésekről: egy elvet szeretnék vastagabb betűkkel kiírni: nem kedvelem és nem helyeslem a politizáló riportot az irodalomban; a komoly zsurnaliztikában annál inkább szeretem, de a novellát a regényt riporttá formálva — sehogy. Nem szeretem (talán azért) az amerikaiak közül Upton Sinclairt, sem Dos Passost... ellenben Hemingwayt nagyon. Ha ősdí az ízlésem és álláspontom, hát ősdí. Ahogy a festményen az alak — ha portréről vagy alakkompozícióról van szó — legyen alak és ne folt, úgy az elbeszélő irodalomban legyenek egyének, természeti erők, társadalmi áramlatok s ne művészetten kívüli okoskodások, plakát-szerű illusztrációk. Lehet, hogy vége a régi felfogású művészeteknek, a kondenzációnak, az alakító, muzikálisan zsongó, sugalmazó és sejdítő szó-művészeteknek; lehet, hogy az örök tartamra szóló illúzióból eredő kreálásnak vége s csak realisan, tudatosan, rövid időre, kézzel fogható célokért, ilyen indokok után fogják ezután a mesterek dolgozni, lehet hogy a kétféle inspiráció rányomja bélyegét a műre — bizonyára. Am mégis azt vallom: a korai kereszténység művészete és irodalma (ma) csupán a papokat és professzorokat érdekli de a belvederi torzó — — — lelkesíteni fogja az emberiséget a világ végéig. — — — Thomas Mann is fél a művészetek összeomlásától — mint Plinius — de ő a nagy művész, Goethe egyenes utóda egy hajszálat sem enged szigorú művészeti felfogásából.

Dehát ebből elég, ezzel csak azt mondom: meséket és emberi történeteket írjon, mert megvan a „cszídója” hozzá, van nekem szimatom... közben baljával írjon szép, lelkes szípkázó riportokat de külön-külön.

Hogy közben más levél is érkezett tőle — nem emlékszem már. Bizonyára, hiszen a további levelezésben megnyilvánuló hang bizonyos folytonosságra enged következtetnini, ez a közbeeső levél azonban hiányzik. Viszont ugyanennek az évnek, 1951-nek őszén a következő levelet kaptam tőle (ugyancsak magyar nyelven):

Beograd 1. X. 1951.

Kedves Majtényi barátom, ha valami tíz évvel volna fiatalabb, öcsémnek szólítanám, a régi módi szerint. Hát jelentem alássan, megkaptam szép könyveit, a novellákat átlapoztam, futólag, de az „Élő víz”-et egyszuszra két nap alatt átolvastam, még pedig — ahogy az én vén fejem manapság elbírtja — alaposan. Most csak egy pár szóval a hatásáról (a szakemberek között intím, metierbeli megjegyzéseket hagyjuk a legközelebbi találkozásig). Én igazán élveztem a könyvet, hiszen az én gyerekkorom Nilusáról, minden gyönyöreink kútforrásáról van szó, Zomborról és annak vidékéről... Ami

igen fontos: minden komolyan és őszintén van előadva... Mondottam is a feleségemnek... — ezt olvasd ez a Tanaszije bácsi a te kalai nagyapád világa! De még az övé is, mert fiatal lány korában minden nyarát ott töltötte a csatornaparton.

Mégis kibőköm: kár, hogy ebbe a regény Prokrusztes ágyba három-négy regényt gyömöszkölt bele. Így is jó azonban. De most nyugosztalja egy álló ideig, dugja inkubációba (a fantáziáját) s lassan sorozatosan relgéljen a Kissekről, a Csernák féle bácskai alakokról. A Fernbachokról a Lebachokról, a Szemző-Aiglerekről, a Pista báróról, a „bolond” szocikról és — — — és mirolunk szerb intellektuelekről, akik fiatal korunkban több jó magyar könyvet olvastunk, egyenként, mint a vármegyei urak együttvéve. Isten bizony Schön Adolfnál néhány magyar barátommal csak mi vetünk könyvet... jukkerlányok ezalatt pezsgőspharakat vágta a tükörbe...

Látja, ha valaki író társával elbeszélget, nem várokoztatja olyan sokáig... mindig lehet tanulni az öregektől is akármilyen vemhesek. Hej barátom, mikor én 50 éves voltam úgy virultam mint a pinty — — — — Üdv. V. Petrović.

Aztán itt van Veljko Petrović egy írása, amelynek azt a címet is adhatnám: üzenet a vajdasági fiatalokhoz. Ennek az az érdekessége, hogy nyomtatásban sehol sem jelent meg még. A Novi Sad-i rádió ugyanis 1956 elején a rádióiskola műsorára tűzte Petrović Veljko irodalmi működésének ismertetését. Magát az író is meg akarták szólaltatni, ami végül sikerült is. Persze ez nem ment ilyen simán és egyszerűen: a rádiósok egy télutói reggel állították be, és nyilatkozatot kértek az ősz mestertől, méghozzá ex abrupto, magyarul... amitől ő — egészen érthetően — húzódozott: nem olyan könnyű idegen nyelven (még ha akármilyen jól is ismeri az ember) egyszerre nyilatkozni, beszélni a mikrofonba... Alkudozni kezdett velük: majd írásban elküldi és olvassák be a nyilatkozatát. A fiatalok két kérdést intéztek Veljko Petrovićhoz, az elképzelt rádióiskolában, az első: mit szeret jobban alkotómunkájában, a verset vagy a prózát, s melyik a két műfaj közül a szívéhez közelebb álló. A rádióiskola közvetítésének ideje erősen közeledett, és a rádió szerkesztősége megkért: utazzak le Belgrádba és sürgessem a kéziratot. Ez aztán meg is történt, s Veljko Petrović személyesen megígérte nekem, hogy a vajdasági fiatalokhoz szóló kézírata — válasszal együtt a neki feltett két kérdésre — három hét múlva Novi Sadon lesz. Így is történt. 1956. május 3-án kelt a kísérőlevele, amellyel Petrović V. elküldte a kéziratot, az én nevemre. Íme az erről szóló levél:

Kedves barátom, elnézést hogy annyira várokoztattam s végül szerbül írtam meg, de nem értem rá se (magyarul) fogalmazni, se fordítani. Félek, hogy ez nem pioniroknak való írás de hát ilyen témáról nehéz gyerekeknek írni, tréfálkozva tudnék csak szólni, viszont úgy érzem, hogy ilyen alkalommal nem szabadna viccelni. — — — — Ha nem felel meg, hagyják csak ki. De ha lehet, őrizze meg magánál a kéziratot. Üdv. Őszinte tisztelője V. Petrović.

A Petrović Veljko által írt cikket, szerb eredetijében előbb adom:

Dragi moji mladi zemljaci!

Pošto sam jedan dug vek proveo, takoreći, bez prestanka pišući, a naizmenice i u stihu, i u prozi, pitate me: šta mi više odgovara od toga dvoga, šta više volim uopšte, a mogao bi ko od Vas i tako da kaže: šta mi kao lakše polazi od ruke?

Na to se deco moja ne može otsečno odgovoriti. Sve zavisi od onoga: šta hoćeš to ljudima da kažeš i u kakvom se raspoloženju nalaziš. Neka tema, neki predmet, zamisao, prestava ili osećanje baš traže, da se saopšte ljudima u stihu; obično čim se ukaže piscu takva potreba, ona se odmah i počinje da ostvaruje u njemu, skoro se naturaju na usne reči, ikoje je izražavaju i sad u ovom slučaju o kom govorimo: već od početka naviru na pesnikove usne ritmički povezane reči i u isti čas te iste reči i same po sebi nekako, i po svom značenju i zvuku, više i drukčije će blesnuti, no kad u jednom proznom sastavu treba da nešto opišu, potvrde ili obrazlože.

U svemu tom što se ljudima u stihu kaže — zato se ne veli uzalud: opeva — veoma veliku ulogu igraju same reči, ovakve kako su odabrane i često sasvim izuzetno poredane. Ono što se zove njihova pesnička vrednost, ta njihova zvonkost, ponavljanje, prekidanje, skokovi i prečutkivanje, to je u stihovima već samo po sebi često više od polovine sadržaja.

No kada je piščev doživlja — za koji je on ubeđen da je značajan za život, za razumevanje života, i drugih ljudi, — kad je taj doživljaj takav da ga on mora tim svojim ljudima uverljivo i prismo, u celosti, saopštiti, jezikom kojim bi, zamišlja se, i oni to učinili da su slično doživeli, onda pripovedač, bar ove vrste, kao što je Vaš stari Vojvođanin, i likove i pojave i prizore i slike iz prirode, već u samom sebi oživljava u prozi, i iskazuje tu svoju istinu o životu u proznim rečenicama. Razume se, ni te rečenice nisu bez reda, bez ritma bez takozvane melodične linije; samo to nije i ne sme biti „popevka“, kao što treba da bude u pesmi, kao što ni pesma nije pesma ako je takvim jezikom sročena, jer tada ne peva, a ona mora da zvuči kao neka vrsta nota.

Nego, meni se čini, nije to važno za Vas da o tome pametujete: kako ko od pisaca stvara. Važno je da Vi još sada kad Vam je duša prijemčiva i još neopterećena utiscima kojima život navaljuje na čoveka, da Vi sada saznajete: šta to pisci, umetnici hoće da kažu, šta oni stvaraju. Čitajte dela pisaca, u uspelom delu diše onaj čovek koji čoveka treba da zanima. A što pisci govore, — može biti samo prolazna ljudska čud...

Molim da mi oprostite, ako se nisam izražavao dovoljno jasno. Jer ja smatram, da je jasnost ne samo vrlina jednog pisca već i njegova dužnost — *kutyakötelessége* — kad se obraća narodu. Zdravo!

Bg. 3. V. 1956.

Veljko Petrović

Ez az írás, amely mondom, sehol sem látott napvilágot, csak a rádió hulláma:n hangzott el, magyar fordításban így hangzik: (Erdekes, hogy V. Petrović egy magyar kifejezést, hogy „kutyakötelessége” maga írt bele, mintegy mankónak a fordítóhoz.)

Kedves fiatal földijeim!

Mivel egy hosszú emberéletet úgyszólván szakadatlanul írással töltöttem, méghozzá felváltva versben és prózában, most kérdezitek tőlem: mi felel meg nekem inkább e kettő közül, melyiket szeretem jobban; s talán valamelyikötök így is kérdezhetné: melyikkel boldogulok könnyebben?

Erre, fiatal barátaim, nem lehet egyértelmű választ adni. Minden attól függ: mit akarsz mondani az embereknek és milyen hangulatban vagy. Vannak témák, tárgyak, elgondolások, képzetek vagy érzések, amelyek szinte megkövetelik, hogy versben közöljük őket az emberekkel; rendszerint, ha ilyen szükséglet támad az íróban, ezt nyomom követi a megvalósulása is, szinte maguktól tolnak fel a szavak, amelyek kifejezik, méghozzá, ebben az esetben, amelyről most szólnak: eleve bizonyos ritmikai rendbe sorakozva, s ugyanakkor, úgyszólván maguktól, jelentésüknél és hangzásuknál fogva, másként, tisztábban csendülnek, mint ha valamit prózában kell leírni, kifejteni vagy megindokolni.

Mindabban, amit versben mondunk — vagy ahogy nem véletlenül mondani szokás: kidalolunk —, igen nagy szerepet játszanak maguk a szavak, az a mód, ahogyan kiválasztjuk és gyakran egészen kivételes rendbe illesztjük őket. Az, amit a vers költői értékének neveznek, a csengése, ismétlései, megszakításai, ugrásai és elhalkításai, gyakran a vers tartalmának több mint felét jelentik.

Am, ha az író élménye, amelyről úgy hiszi, hogy fontos az élet megértéséhez, más emberek megértéséhez; — ha ez az élmény olyan, hogy feltétlenül, meggyőzően és közvetlenül, egészében közölnie kell az emberekkel, méghozzá olyan nyelven, ahogyan azt feltehetően ők maguk is tennék, ha hasonló élményük volna, akkor az elbeszélő, legalábbis az olyan veretű, mint ez a ti vén vajdasági írótok, az alakokat, a jelenségeket, a természet képeit már önmagában is prózában éli át, és ezt az ő igazságát az életről prózai mondatokban fejezi ki. Természetesen, ezek a mondatok sem nélkü-

lőzik a rendet, a ritmust, az ún. melodikus vonalat, csakhogy ez nem lehet „dal”, mint a versben, mint ahogy a vers sem vers, ha a próza nyelvén szól, mert akkor nem dalol, márpedig a versnek zengnie kell, mint a zenének.

Hanem én úgy érzem, nem is annyira fontos számotokra, hogy arról bölcselkedjete: melyik író hogyan alkot. Az a fontos, hogy már most, amikor a lelketek még fogékony és nem terheli ezernyi benyomás, amivel az élet ront a felnőtt emberre, már most megértsétek: mit akarnak mondani az írók, a művészek, mit alkotnak. Olvassátok az írók műveit, és majd meglátjátok, a sikerült műben olyan ember él és lélegzik, akinek feltétlenül érdekelnie kell a többi embereket. Amit pedig az írók mondanak, mulandó emberi szeszély is lehet.

Kérlek benneteket, bocsássatok meg, ha nem fejeztem volna ki magamat elég világosan. Mert az én elvem az, hogy az érthetőség nemcsak erénye az íróknak, hanem kutyakötelessége is, amikor a néphez szól. Legyetek üdvözölve!

Múltak a hosszú évek; sokszor olvastam írásait — a régieket meg a legújabbakat: úgy tűnt mindig, hogy frissek és fiatalok, visszaemlékező írásaimban annyi ütem volt és annyi élelenség! Volt néhány személyes találkozásunk — levelet nem írt már hozzám —, szívélyesen ús sokáig elbeszélgettünk az ohridi írókongresszuson, legfelejthetlenebb mégis az a találkozásom volt vele (legfelejthetlenebb számomra), amikor Petar Petrović Njegoš centenáriuma a Lovćen hegy lábánál, az Ivanova Korita völgy turista-szállodájának halljában felémjött és kezét rázott velem. Zivataros, hideg idő volt, október hónapja, és akkor jöttünk vissza a hegyesúcsról; kissé permaszkodva mondotta: „nem engednek, lássa, hogy felmenjek, azt mondják, fárasztó, nehéz út... de egyszer még felmegyek oda egy csokor virággal a kezemben, fel én!”

Mondom, akkor sokáig elbeszélgetett velem, beszélt a magyar irodalomról — állandóan figyelte az új könyveket —, különösen dicsérőleg szóló Weöres Sándor lírájáról (akkor kapta meg könyveit). Szeme sarkából állandóan figyelt közben: hallja, maga egészem átázott — mondotta, s a szokott bohómiájával hozzátette: menjen és szárítkozzon meg... Maga úgy látszik az első magyar író, aki bőrig ázott Njegoš emlékére...

Ezt a mosolyát, kedves szavait, derűjét és élcelődését már nem látjuk soha többé, most már csak művei maradtak itt örök időkre; egy nagy író lelkének halhatatlan kivetítései.